

İLERİ YAŞLARDAKİ TÜRKLERİN YAŞAM ÇEVRELERİ VE DAHA İYİ BİR YAŞAM İÇİN ÖNERİLER

Vacit İMAMOĞLU*

Alındı: 14.6.2013; **Son Metin:** 14.1.2014

Anahtar Sözcükler: Kentleşme; Türk yaşlıları; kültür; ev; evrensel tasarım.

1. Türk İstatistik Enstitüsü'ne göre, 2012 yılında 65 yaş üstü nüfus 5.7 milyon, bunun toplam nüfusa oranı 7,5.% iken bu sayı 2023'te 8,6 milyona, yani nüfusun 10.2%'sine yükseleceği kestirilmektedir. (Turkish Statistical Institute, 2013).

“Yaşlılar” diye toplumdan ayrı, toplumdan kopuk bir insan grubundan söz etmek herhalde doğru olmaz. Onlar da günlük hayata karışmış bireyler, toplumun ve yaşamın doğal üyeleridir. Bir bakıma şans onlara gülüp yaşlanmalarına fırsat tanımış, bugünlere ulaşmalarını sağlamıştır.

Tıptaki gelişmeler, konfor ve yaşam standartlarındaki yükselişler, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yaşam sürelerinin uzamasına katkıda bulunmuştur. Bugün gençlerin ağırlıkta olduğu nüfus bileşimimizin yavaş da olsa, zaman içinde değişmesi, ülkemizdeki yaşlı nüfus oranının gelişmiş ülkelerde görüldüğü gibi yükselmesi; henüz büyük bir sorun olarak görülmeyen yaşlılığın da önemli bir sorun haline gelip daha yakından ele alınması beklenebilir (1).

Bu makalede yaşlılığın ekonomik boyutlarına girilmeden, eldeki araştırma bulgularının ışığında yaşlanmayla ilgili genel bazı sorunlara değinilecek, daha sonra, Türkiye'deki yaşlılık olgusu ele alınıp, kentleşmenin yaşlıları hangi yönlerden etkilediğine bakılacak, yaşlıların aradıkları yaşam çevrelerinin nitelikleri üzerinde durulacak: daha uzun yaşama süresi olan kadınların, toplumumuzdaki yerleşik rolleri gereği, karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri güçlüklerle işaret edilecektir. Makalede yer alan diğer bir konu yaşlıların ev, huzurevi veya benzeri kurumlarla ilgili değerlendirmeleridir. Makalenin son bölümünde de, yaşlıların fiziki ve sosyal çevreleriyle ilgili sorunların çözümü için, bazı öneriler sunulacaktır.

İLERLEYEN YAŞLA GELEN SORUNLAR

Yaşın ilerlemesi, bireylerin bedensel, zihinsel ve psikolojik bazı değişimler geçirmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Önemli bireysel farklılıklar olmakla birlikte, yaşlılığın getirebileceği sorunların bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Biyolojik ve Bedensel Sorunlar: İnsanlar yaşlandıkça daha birikimli olsalar da, içine girdikleri fiziksel ve zihinsel değişimlerden kaçınılmaz olarak etkilenmektedirler (Kalınkara, 2004). İnsan ne kadar genç kalmaya çalışsa,

* Department of Architecture, Turgut Özal University and METU (part-time), Ankara, TURKEY.

moral olarak iyi durumda bulunsa da, zaman içinde biyolojik ve bedensel olarak yıpranmaktadır. Başka bir deyişle, yaşlanan birey gözle görülen bazı değişimler geçirmekte, ister istemez biyolojik bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Zaman içinde ortaya çıkabilen görme ve işitme zorlukları, hareket etme yeteneğinde görülen sıkıntı veya güçlükler, vücut direncinin azalması, çabuk yorulma ve bellek zayıflıkları, yaşlıların bağımsızlıklarını ve faal bir yaşam sürdürmelerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Geleneksel anlamda engelli olarak görülmeseler bile, yaşları ilerleyen kimseler, bedensel (ve bazen zihinsel) kapasitelerinde ortaya çıkan bu gibi değişiklikler nedeniyle, yaşadıkları binalarda, kullanmakta oldukları tasarım ürünlerinde bir takım zorluklarla karşılaşabilmektedir. Daha önce kolayca yaptıkları hareketlerin bazılarını zorlanarak yapmakta, bazı davranışlarını değiştirmek durumunda kalabilmektedir. Merdivenler artık dinlenmeden çıkılamayacak kadar dik veya yorucu, odalar daha karanlık, evler kışın soğuk, yazın sıcak, yol ve sokaklar daha karmaşık ve engebeli, çarşılar kalabalık ve gürültülü, çocuklar daha hareketli ve yaramazmış gibi abartılı bir şekilde algılanabilmektedir. Birçok araç ve gereci kullanmak zorlaşabilmekte; konserve veya kavanozları açmak, paket taşımak, eğilmek, diz çökmek zaman zaman sorun olabilmekte; banyo ve mutfaklardaki eksikler, aksaklık veya tasarım hataları ön plana çıkmaktadır. Gençler için mahcubiyetten ileri gitmeyen bir düşme olayı, onlar için kırıklara, uzun sürecek hastane tedavilerine ve bazen ölümlere neden olabilmektedir.

Yaşam Temposu ve Sorumluluk Yüklenmedeki Düşüşler: Beden sağlığı yerinde, morali yüksek olan yaşlılarda bile zaman içinde ortaya çıkan yorgunluk, güç kaybı, hareketlerde görülen bazı gerilemeler, onların yaşam temposunu yavaşlatabilmektedir. Bedende görülen bu yavaşlama, bireyin kişiliğini ve davranışlarını da etkileyebilmekte, daha az faaliyete katılmasına, daha az hareket etmesine, işlerinde daha az sorumluluk yüklenmesine neden olabilmektedir (Kempainen-Özer, 2006).

Boşluk Duygusu ve Anlam Kaybı: Yaşlanınca, kısa süreli belleği yavaşlayan, beden temposu düşen ve işlerinde daha az sorumluluk yüklenmeye başlayan birey, ister istemez bazı günlük faaliyetlerin ve yaşamın merkezinden yavaş yavaş uzaklaştığını düşünmektedir. Kendine ayırdığı zaman arttığı için, bir bakıma kendini daha özgür hissetmekte, istediklerini yapmaya daha çok zaman ayırabilmekte; ama bir yandan da arzu ve istekleri eskiye göre azalabilmektedir. Ayrıca yapmak istediği veya yapmayı planladığı işlerin bazılarını gereksiz bulmaya başlamakta, kaybetmiş olduğu dost, arkadaş ve yakınlarını düşündükçe de kendisini sevdiklerinden kopmuş, yalnız ve doldurulması olanaksız bir tür boşluk içinde hissetmektedir.

Yaşlanan birey, zaman zaman geçmişini ve geleceğini sorgulamakta; ölüme her gün biraz daha yaklaştığını düşündükçe de yaptığı veya yapacağı şeylerin anlamlı olup olmadığını, yapmaya değerip değmeyeceğini tartıp yeni değerlendirmelere gidebilmektedir. Bu değerlendirmeler, genel olarak zihninde ortaya çıkan boşluk duygusunun ve anlam kaybının, zaman içinde de artıp davranışlarına yön vermesine neden olabilmektedir (Kempainen-Özer, 2006). Yine de, sözü edilen eğilimler ve sorunlarla ilgili olarak, bireyler arasında önemli farklılıkların olacağı yadsınmaz (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1992b).

KENT YAŞAMI ve YAŞLILIK

Türkiye hızla kentleşen bir ülkedir. 1950'lerden itibaren kırsal bölgelerden kentlere yönelen nüfus akımı günümüze kadar sürmüştür, kentlerde yaşayanların oranı ülke nüfusunun ¼'ünden ¾'üne yükselmiştir. Büyük kentlerimiz başta olmak üzere, çoğu kentin çevresi gecekondularla dolmuş, kalabalıklaşan kentler, altyapı ve fiziki çevre sorunlarıyla karşılaşmış; toplumumuz ekonomik, sosyal, kültürel çalkantı ve sürtüşmeler yaşamış, eski kent dokuları hızla hırpalanmış veya büyük ölçüde yok olmuştur.

Peki, kentleşme yaşlıları nasıl etkilemektedir? Bu açıdan kentlerde sürdürülen yaşamla köy ve kasabalarda sürdürülen yaşam arasında ne gibi farklar vardır? Kırsal kesimde oturmakta olan yaşlılar mı, kent ve büyük kentlerde oturanlar mı kendilerini daha mutlu hissetmektedir? Yaşlı kadınlarla yaşlı erkeklerin dünyaya bakışları ve kendilik imgeleri arasında herhangi bir fark var mıdır? İleri yaştaki insanların huzurevi yaşamına bakışları nasıldır? Yaşları ilerledikçe bu konudaki görüşlerinde herhangi bir değişiklik olmakta mıdır? Bu makalenin dayandığı temel bulgular, işte bu ve benzeri sorulara yanıt aramak için ülkemizde yürütülmüş olan kültürlerarası bir araştırma projesinin bulgularıdır. Fazla ayrıntıya girilmeden, önceki yayınlarda sunulan bazı araştırma bulguları kısaca özetlenecek; yaşlıların sosyal ve fiziki çevrelerinin iyileştirilmesi için bazı öneriler sunulacaktır.

Adı geçen araştırmayı mimar ve psikologlardan oluşan ekipler yürütmüştür. Türkiye'de yapılan araştırma kapsamında köy-kasaba, kent ve büyük kentlerde (metropollerde) oturan, yaşları 55 ile 71 arasında değişen 448 emekli ile ayrıntılı görüşmeler yapılmıştır. Seçilen büyük kentler Ankara ve İzmir; kentler Gaziantep, Kayseri, Burdur ve Zonguldak; kasabalar Bulancak, Safranbolu, Nazilli ve Milas ile onların çevrelerinde bulunan bazı köylerdir (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1992a; 1992b)(2).

Fiziki Çevre Koşullarına İlişkin Görüşler: Araştırmanın fiziki çevre ile ilgili bölümünde, emeklilerin oturdukları ev, apartman ve mahalleler incelenmiş; var olan durumla ilgili değerlendirmeleri alınmış; gelecek hakkındaki görüşleri ve yaşamak isteyecekleri ev ve çevreler öğrenilmeye çalışılmıştır.

Yaşlıların yaşadıkları fiziki çevre koşulları ile, bunlara ilişkin değerlendirmeleri arasında kentleşmeye bağlı anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak kentleşme düzeyi arttıkça, yaşlıların hayattan aldıkları doyum, kasabadan büyük kentlere doğru azalmaktadır. Bunun olası nedenleri arasında kentleşme sonunda yaşlıların sosyal çevrelerinde meydana gelen daralmalar ve buna bağlı olarak da sosyal etkileşimlerinin azalmasının rolü düşünülebilir (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1992a; İmamoğlu ve İmamoğlu, 1996).

Mahallede Önemli Görülen Özellikler: Emeklilerin mahallerinde önem verdikleri ilk iki özellik orada yaşayan "insanlar" ve "ev"leriydi. Diğer yandan, öncelik sıralamasında a) Evin konumu, b) çevrede var olan (sağlık hizmetleri, postane, banka, sinema ve benzeri) imkanlar, c) doğa ve yeşillikler, d) mimari karakter, ve e) eğlen-dinlen (rekreasyon) imkanları daha sonra gelmekteydi. Diğer yandan, İsveç'teki emekliler için "ev" ikinci sırada, "insanlar" ise ancak dördüncü sıradaydı; İngiltere'de ise "ev" birinci sırada, mahalledeki "insanlar" beşinci sırada yer almaktaydı. Yani bu üç ülke arasında "insan" en ön planda tutan yaşlılar, ülkemiz yaşlılarıydı (İmamoğlu vd., 1993; Mikellides, Willcocks, 1987).

2. Adı geçen araştırma İsveç Lund Üniversitesi'nde M.Küller ve R. Küller, ODTÜ'de E.O. İmamoğlu ve V. İmamoğlu, İngiltere Oxford Polytechnic'te B. Mikellides ve J. Willcocks tarafından başlatıldı. Ancak İngiliz ekibi, araştırmalarını ileriki aşamalara taşımamış, bulgularını rapor olarak yayımlamıştır (Mikellides ve Willcocks, 1987). İsveç'teki araştırmayı İsveç Yapı Araştırma Kurumu, Türkiye'dekini ODTÜ Araştırma Fonu desteklemiştir (İmamoğlu vd., 1993). Araştırmanın yapısı ve çözümlenmeleri, atıfta bulunulan önceki yayınlarda ayrıntılı olarak sunulduğu için burada tekrar edilmeyecektir.

Sosyal Ağ Genişliği ve Etkileşim Sıklığı: İsveç'te elde edilen verilerle yapılan karşılaştırmalar, Türklerin İsveçlilere kıyasla hem daha geniş sosyal ağa sahip olduklarını hem de daha sık sosyal ilişki içinde bulduklarını; buna karşılık kendilerini daha yalnız hissettiklerini; yaşlılığa ve hayatlarına daha olumsuz baktıklarını göstermiştir. Ülke içinde ise, Türk erkeklerinin sosyal ağları, Türk kadınlarına kıyasla hem daha geniş, hem de bu ağ içindeki etkileşimleri daha sıklı. Erkekler en çok iş arkadaşları, kadınlar ise çocukları ve yakın komşularıyla görüşmekte, gerektiğinde torunlarına bakmaktaydı (İmamoğlu vd., 1993).

Emeklilerin çocuklarıyla ilişkileri incelendiğinde, Türklerin çekirdek aile biçiminde yaşasalar da, işlevsel ve psikolojik olarak, adeta bir "*büyük aile*" gibi yaşama eğilimi gösterdikleri, yaşamları boyu çocuklarına destek oldukları görülmekteydi. Bu nedenle de İsveçli emeklilere kıyasla, Türklerde daha çok görülen bir özellik "çocuklarıyla kapı komşusu olarak oturmak veya yaşamak istek ve eğilimi" idi. Türkler çeşitli nedenlerle çocuklarıyla yakın ilişkilerini sürdürmekte, fiziki olarak da onlarla aynı çevrede bulunmayı, "büyük bir aile" gibi yaşama biçimini göreceli olarak daha çok yeğlemekteydi (İmamoğlu vd., 1993).

Kendilik İmgeleri ve Yaşlanmaya Bakış: Araştırma bulguları, kadınlarımıza kıyasla emekli olmuş erkeklerimizin daha avantajlı bir durumda olduğuna işaret etmekteydi. Erkeklerin sosyal ağları daha geniş, bu ağ içindeki etkileşimleri de daha sıklı. Emeklilerin "kendilik imgeleri"ne ve "yaşlanmaya bakışları" incelendiğinde de, kadınlara kıyasla erkeklerin kendilik imgeleri daha yüksek, yaşlanmaya bakışları da daha olumluydu. Diğer yandan, Türk kadınları, İsveçli kadın ve erkeklerle karşılaştırıldıklarında, daha geniş bir sosyal ağa sahipti ve ağ içi etkileşimleri de daha sıklı. Ancak, psikolojik yönden kendilerini algılayışları, hem İsveçli kadın ve erkeklere hem de Türk erkeklerine kıyasla, daha olumsuzdu (İmamoğlu vd., 1993).

Yalnızlık ve Yaşlanma Kaygısı: Emekli olmuş Türk kadınları tıpkı İsveçli hemcinsleri gibi, "*yalnızlık*" ve "*yaşlanma*" konusunda olumsuz duygulara sahipti. İsveçli kadın ve erkeklerin "*kendilik imgeleri*" birbirlerine oldukça yakın ve daha yüksek düzeyde iken, Türk kadınlarının, tüm gruplar arasında en düşük olanıydı. Türk erkeklerinin kendilik imgeleri ise (dört grup içinde) en yüksek düzeyde yer almaktaydı. Diğer gruplarla kıyaslandığında da, Türk kadınları kendilerini daha yaşlı ve sağlıksız olarak algılamaktaydı. Ortaya çıkan farkların kentleşme düzeyi ile bir bağlantısı saptanmamıştır (İmamoğlu vd., 1993).

Toplumsal Cinsiyet Farkları ve Kadının Durumu: Özet olarak, kadınlarımızın yaşlanmaya ilişkin tutumları erkeklere kıyasla, genellikle daha olumsuz olarak ortaya çıkmaktadır. Emekli olsun olmasın, ülkemizdeki çoğu kadının faal toplumdaki ve iş dünyasından kopuk, ev işlerine yoğunlaşmış, edilgen bir konumda olduğu gözlenmektedir. Ayrıca birçok toplumda olduğu gibi bizde de kadının fiziki görünümü önemli görülmekte, yaşlanma bazı kadınların psikolojisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Nedenleri ne olursa olsun, Türk kadınlarının benlik saygıları ve geleceklerine ilişkin güven duyguları genel olarak Türk erkeklerine ve İsveçli kadınlara kıyasla daha düşük bir düzeyde sergilenmektedir. Yaşamını iş dünyasında çalışmakla geçirmiş olan kadınlarımızın çoğunluğu bile, her zaman olduğu gibi, emekli olduktan sonra da kendilerine, aile ve yakınlarına bakmaya devam etmektedir. Diğer yandan çocuklarını büyüten, evde herkese bakan kadına kendisi hastalanunca, ya da bakıma muhtaç olduğu dönemlerde kimin bakacağı

ise belirsiz kalmakta; bu da kadınları kaygılandırmaktadır (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1992b).

Ülkemizde yalnız yaşayan yaşlı erkeklerin yanında genellikle onlara bakan bir kadın bulunmaktadır (İmamoğlu, E.O. vd. 1993). Ancak erkeklere kıyasla daha uzun yaşayan ve şu veya bu nedenle eşini veya birlikte yaşadığı insanları kaybeden ve tek başına yaşamak zorunda kalan yaşlı kadınlara gerektiği zaman kimin bakacağı çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Ayrıca sosyal sigortası veya güvencesi olmayan ev kadınlarının veya kendilerine ait maddi gücü, maddi bağımsızlığı, ya da aileden gelen maddi kaynakları olmayanların durumları daha da ciddidir. Bu gruptakilerin, yaşları ilerledikçe yaşlanma ve yalnız kalmayla ilgili korkularının daha da artması beklenebilir. Bu ve benzeri durumda olan bireylerin yaşlılıkta, “kendilik” imgesini koruyabilmesi bile zorken, kendisini daha özgür hissedip bu imgeyi geliştirmesi; kişisel istek ve arzularını ön plana koyup onları gerçekleştirmeye çalışması mümkün olabilir mi?

Büyük Kent Merkezlerinde Yaşayanlarla Gecekonuda Yaşayanlar: Büyük kentlerdeki “merkezi” konumda bulunan semtlerde oturan emeklilerle “gecekondu” bölgelerinde oturanları karşılaştığımız zaman, bulgular merkezlerde yaşayanların oturdukları evlerin konumlarının gecekonduya kıyasla daha avantajlı, evlerinin donanımlarının daha iyi, evlerindeki yaşam standartlarının da daha yüksek olduğunu göstermekteydi. Merkezde yaşayanlar mahallelerini de daha olumlu olarak değerlendirmekteydi. Ancak, bütün bunlara rağmen, bu iki grupta yer alan emeklilerin evleriyle ilgili öznel değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştı (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1992a).

KENTLEŞME ve YAŞLILAR İÇİN YAŞAM SEÇENEKLERİ

Geleneksel yaşamımızda, yaşlılar evin direği olarak bilinir, önemli kararlar onlara danışılarak alınır, aileyi ilgilendiren hayati birçok konuda onlar sözcü sahibidir. Birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de hızlı kentleşme, ailelerin zaman içinde küçülmesi ve kadınların iş hayatına girmesiyle yaşlıların durumları olumsuz yönde etkilenmiş, ev içi konumları zayıflamış, prestijlerinde azalma eğilimi gözlenmiştir (Kemppainen-Özer, 2006; Gilleard ve Gürkan, 1987; Cowgill ve Holmes, 1972). Daha 50- 60 yıl önce evlerin başköşesinde oturan dedeler, nineler dönemi yavaş yavaş kaybolmakta; yaşlanan bireyler yaşamlarını kendi evlerinde sürdürmeye devam etmekte; koşullar gerektiriyor veya kuşaklar arası istem ve uyum varsa, çocuklarıyla birlikte oturmakta; ya da huzurevi gibi bir kurumda yaşamaya yönelmek durumunda olmaktadır.

Yaşlanan bireyler için fiziki ve sosyal birçok seçenek arasında, en çok rastlanan veya geçerli olan başlıca ortamları şu şekilde sıralayabiliriz:

Kendi Evinde Yaşlanma: Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan araştırmalar, yaşlanan insanın her türlü değişiklikten, özellikle de yakınlarının ölümü, taşınma ve yer değiştirmelerden olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir. Yaşlının o güne kadar yaşadığı sosyal ve fiziki çevreden kopması, farklı bir ortama taşınması onu sarsmakta, bir çeşit baskı altına sokmaktadır. Bu nedenle dünyanın hemen her yerinde benimsenen model, evlerin yaşam boyu kullanılmasına yöneliktir (Demirkan Türel, 2009; Harrison, 2001; İmamoğlu, 2002; Preiser ve Smith, 2010). Bu görüş çerçevesinde yaşlı, hiç yer değiştirmeden, alıştığı ortamdaki kopup yeni durumlara uyum zorluğu çekmeden, kendi evinde oturabilmelidir.

Yaşlılığın gerektirdiği ufak tefek fiziki değişiklik ve iyileştirmeler bu evlerde yapılabilmesi; ayrıca yaşlının gerek duyacağı bazı destek hizmetleri buralara götürülebilmelidir.

Kendi evinde oturan yaşlıların karşılaştığı başlıca sorun, bazı hizmetlerden yoksun kalma sorunudur. Gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, her toplumun yaşlanmış yurttaşlarına vereceği destek türlerini artırıp, zaman içinde yaygınlaştırması; böylece son dönemlerini yaşamakta olanların, yaşamlarını kendi evlerinde ve alışmış oldukları sosyal ve fiziki çevrelerde rahat ve mutlu bir şekilde sürdürmesine yardımcı olması beklenir.

Huzurevi veya Benzeri Kurumsal Ortamlar: Birçok gelişmiş ülkede, sağlıkları yerinde olan ve bağımsızlıklarını sürdüren yaşlı bireylerin bir arada yaşadığı ve onlara iyi hizmet veren çok sayı ve türde kurum vardır. Yaşlı evleri, huzur evleri, yaşlı otelleri, yaşlı yurtları, grup evleri gibi farklı özellikleri olan bu kurumlar ülkemizde çoğunlukla yaşlı evleri veya huzurevleri olarak ortaya çıkmaktadır (Kempainen-Özer, 2006; Özer, 1990). Çeşitleri henüz çok fazla olmasa da bu tür kurumsal hizmetlerin sayı ve nitelikleri gün geçtikçe artış göstermektedir. Ancak Türk kültürünün genel yapısı nedeniyle, bu tür kurumsal yaşam biçimi, toplumumuzda uzun süre fazla itibar görmemiştir. Nitekim, bizim kültürlerarası araştırma bulgularımızda ilerleyen yaş ve kentleşmeye bağlı olarak olumlu yönde bir değişme gözlemlense de, olumsuz tutumların genellikle güçlü olmasının bir nedeni Türklerdeki aile bağlarının çok güçlü olması ise, diğeri bu tür kurumların niteliklerinin genellikle düşük düzeylerde kalmasıdır (İmamoğlu ve Kılıç, 1999; İmamoğlu ve İmamoğlu, 1999; 1992b).

İsveçlilere kıyasla Türklerin, kurumsal bir yaşama şeklini, huzurevi veya yaşlı evlerini daha olumsuz olarak değerlendirdiğine işaret etmektedir. Ancak ilerleyen yaş ve kentleşmeyle birlikte bu görüşleri daha olumlu yönde değiştirmekteydi. Özellikle de yaşamlarına ve yaşlanmaya olumsuz bakan, sosyal ilişkileri sınırlı olan ve kendilerini yalnız hisseden Türkler, bu tür kurumsal yaşamı bir bakıma başvuracakları son çare olarak görmekteydi (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1992b).

Genç kuşaklar aşağıda sayılan birçok nedenle, yaşlanan anne veya babalarının bakımlarını üstlenmekte zorluk çekmekte; onların huzurevi veya benzeri bir kurumda yaşamlarına razı olmak durumunda kalmaktadır. Ancak böyle bir karar nedeniyle de birçoğu kendini iyi hissetmemekte, kurumsal bir yaşama olumsuz olarak bakmaktadır (Demirkan Türel, 2009). Aileleri böyle bir karar almaya yönlendiren nedenlerin başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz: a) ülkemizdeki ailelerin büyük çoğunluğunun çekirdek aile olması ve çalışan veya iş hayatına katılan kadın sayısının her geçen gün artmasıyla, evlerde yaşlıya bakacak kimsenin kalmaması; b) apartman yaşamının yaygınlaşıp, evlerin küçülmesi; apartman dairelerindeki oda sayısının yetersiz görülmesi; c) bireylerin ekonomik bağımsızlığının artması; küresel etkileşim nedeniyle yaşam standartlarının yükselmesi; hayat beklentilerinin artması; d) hızlı kentleşme ve kültürel değişimler nedeniyle kuşaklar arası anlaşmazlık ve sürtüşmelerin artması gibi bazı nedenler.

Ülkemizde kurumsal yaşam her ne kadar olumsuz görülse de, yaşlı evlerinde yaşamak isteyen yaşlıların sayısı az değildir. Bu tür kurumların standartları yükseltilebilirse, bu sayının daha da artacağı öngörülebilir. Ayrıca ailesi, çocukları veya evi olmayan veya evi olup da kendilerini desteğe muhtaç hissedenler de, böyle bir yaşama şekline gereksinim duyup, buralarda yaşamak isteyebileceklerdir.

Huzurevlerinin, özellikle kentlerdeki çeşitlerinin zaman içinde artması ve niteliklerinin yükseltilmesi kaçınılmazdır. Nitekim imkânların çok olduğu İsveç, Finlandiya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde bu tür kurumlar “alternatif” yaşam biçimi olarak algılanmakta ve yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1992b; İmamoğlu vd., 1993; Kemppainen-Özer, 2006; Özer, 1990). Son 20–25 yıl içinde ülkemizde de yüksek standartlı çok sayıda özel ve resmi yaşlı evleri açılmış ve açılmaktadır. Böyle yüksek standartlara sahip olan kurumlarda yaşayan Türk yaşlılarla yapılan araştırma ve gözlemler, bu tür kurumlarda yaşayanların, düşük standartlı olanlarda yaşayanlara kıyasla, durumlarından daha memnun olduklarını göstermektedir (İmamoğlu ve Kılıç, 1999).

Destekli Yaşam Ortamları: Toplumlardaki gelişmeler, zaman içinde “ev” yaşamı ile “kurumsal” yaşam gibi iki uç arasında yer alan bazı çözümlerin getirilmesine yol açmıştır (İmamoğlu, 2002; İmamoğlu ve İmamoğlu, 2006). İnsanların ilk tercihleri kendi evlerinde yaşlanmak olsa da, ailesi olmayıp yalnız yaşamak zorunda kalanların veya rahat bir yaşam için iyi hizmet isteyenlerin, ileri yaşlarını evlerinde değil de bir kurumda geçirmeleri işlevsel bir çözüm olarak görülmektedir. Sıradan huzurevlerinde sürdürülen yaşam, çoğu yaşlı için resmi, soğuk ve itici gelmekte; evlerinde tek başlarına yaşayanlar ise, kendilerini yalnız hissetmekte, aile ve ev ortamını anımsatacak, dostane sıcak bir sosyal çevreye gereksinim duymaktadırlar. Bu gibi nedenlerle ekonomik gücü yerinde olan yaşlıların bir bölümü “destekli yaşam ortamları” diyebileceğimiz bir tür “orta yol”u çözüm olarak görmeye ve tercih etmeye başlamıştır.

Dilimizde “destekli yaşam” (*assisted living*) olarak adlandırılacak bu tür kurumlar yaklaşık 20-25 yıl önce Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımda az sayıda yaşlı, çoğunlukla küçük ölçekli, ev tipi yapılar içinde barınıp, doğa ile iç içe, rahat ve konforlu bir yaşam sürdürmektedir. Destekli yaşam birimleri, eğitim, kültür, zevk ve yaşama biçimleri benzer olan yaşlıları bir araya getirip, adeta “yapay” diyebileceğimiz yeni bir aile tipi oluşturmaya çalışmakta; onlara iyi denetlenen, iyi hizmet veren, yarı-kurumsal, yarı-evcil bir ortam sunmaktadır. Diğer bir deyişle, destekli yaşam birimleri, bahçeli bir ev havasında, samimi; yaşlıların iyi hizmet aldığı, kendilerine ait öznel mekânlar yanında, bazı mekânları paylaşıp sosyalleştiği, hobileriyle uğraştığı; rahat ve yüksek standardı olan, yeni barınma ortamları olarak ortaya çıkmıştır (Erbaş, 2006; İmamoğlu, 2002; İmamoğlu, 2007; İmamoğlu ve İmamoğlu, 2006).

FARKLI YAŞAM SEÇENEKLERİNDE YAŞLILIĞI KEYİFLİ KILABİLMEK İÇİN DİKKATE ALINMASINDA YARAR OLAN BAZI HUSUSLAR

Hangi yaşam biçimi seçilirse seçilsin, yaşlıların yaşam memnuniyetini yükseltmek için bazı ortak hususların dikkate alınmasında yarar vardır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Hayattaki Anlam Arayışının Devam Edebilmesi: Yaşamın en önemli boyutlarından biri ona verdiğimiz anlamdır. Bunun gelişip zenginleşmesi de dünyaya bakışımıza, yaşama karşı tutum ve davranışlarımıza bağlıdır (İmamoğlu, 2008). Yaşama anlam veren ve yaşlıların da benimseyip rol alabileceği bazı etkinlikler arasında, aşağıdaki ve benzeri bazı örnekler önerilebilir:

- El işleri, zanaat, sanat, edebiyat, müzikle uğraşmak
- Kişisel yetenek, beceri ve yaratıcılıklarını irdeleyip, onları geliştirmeye çalışmak; hobileriyle uğraşmak
- Dünyaya ve olaylara olumlu bakıp olumlu düşünmek; yaşam boyu kendini geliştirmeyi, eğitim ve öğrenimi önemseyip, bunlara zaman ayırmak
- Topluma ve yakın çevresine yararlı olmaya çalışmak; çocuklara, gençlere, hayır kurumlarına ilgi göstermek, onlara yardımcı olmak, hayır işlerine katılmak; maddi imkânlara sahipse, eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileşmesi için yurt, okul, hastane yaptırmak
- Çevrebilim (*ekoloji*), doğa, bitki ve evcil hayvanlarla uğraşmak; onları korumak, sahip çıkmak, sürdürülebilir olmaları için çalışmak
- Kültürel faaliyet, spor ve eğlencelere katılmak
- Yurtiçi veya yurtdışı gezilere çıkmak
- Birikimlerini, şu veya bu şekilde hayata geçirerek -yazarak, çizerek, konferanslar vererek, sergiler açarak- topluma ve gelecek kuşaklara iletme gibi.

Kendini Gerçekleştirme Çabasını Sürdürebilme, Alanında Çalışmaya Devam Edebilme: Yaşının o güne kadar oluşan kimliğini daha da geliştirebilmesi için çalışması, ya da ilgi duyduğu ama o güne kadar gerçekleştirmek için zaman bulamadığı alanlarda çaba göstermesi, hayata bağlanmasına yardımcı olacaktır. Çalışması veya ilgi duyduğu konuda eğitim alması, kurslara devam etmesi, bilgi çağına ayak uydurabilmek için emek harcaması, sürdürülebilir mutlu bir yaşam için önemlidir (Kempainen-Özer 2006).

Sağlıklı Yaşam, Sağlıklı Beslenme: Yaşamın mutlu bir şekilde sürdürülmesi, hayattan alınan zevkin artırılması, sağlıklı beslenme ve sağlıklı bir yaşamla iç içedir. Uzun yaşayabilmek için gösterilen bu tür çabalar insanı olumlu yönde etkilemektedir. Beden bakım ve sağlığına zaman ayırma, sporu ve yürüyüşü günlük faaliyetler arasına sokma, bedenini zinde tutma, insanlardaki yaşama istek ve gücünü artırmakta, yaşamın uzamasına katkıda bulunmaktadır (Rakıcıoğlu, 2006).

Kontrol Duygusunun Devam Edebilmesi: Toplu konutlar ve yaşlılarla ilgili araştırmalarda ortaya çıkan önemli bir bulgu, insanların kontrol duygusuna sahip olma istek ve çabasıdır (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1996; İmamoğlu ve İmamoğlu, 1997). Çalışmalar aile, ev, apartman, mahalle ve çevreleri üzerinde kontrolü olduğu duygusuna sahip olan bireylerin, çevrelerinden ve hayatlarından daha memnun olduklarını ortaya koymuştur. Yani sosyal ve fiziki çevrelerinde söz sahibi olan, olayların gelişmesine yön verebilen (veya verebileceğini düşünen) ve olayları kontrol ettiklerini hissedenler, yaşamlarından daha çok doyum almakta, daha mutlu olmaktadır. Bu duygunun yaşlılık döneminde de devam ettirilmesi önemlidir. Bilgi ve birikimlerinin en üst düzeye ulaştığı yaşlılık dönemini onurlu ve keyifle geçirmek isteyen insanların, kontrol duygusundan yoksun kalması hayal kırıklıklarına ve psikolojik sorunlara neden olabilir. Diğer yandan, önceki dönemlerde olduğu gibi, kontrolü hala ellerinde tuttuğunu düşünen yaşlıların, olaylara ve yaşamlarına daha olumlu bakmaları ve kendilerini daha mutlu hissetmeleri beklenebilir.

Yukarıda değinilen ortak hususlarla ilgili anlatım, aşağıda evrensel tasarım anlayışı çerçevesinde, ilgili bazı tasarım önerileriyle sürdürülmektedir.

EVRENSEL TASARIM ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE YAŞLILAR İÇİN KONUT TASARIMI

“Engelsiz”, “kapsayıcı” veya “herkes için” tasarım olarak bilinen evrensel tasarım, binaların ve günlük yaşamdaki her türlü ürünün olabildiği kadar en geniş insan grupları tarafından kullanılmasını amaçlar (Ostroff, 2010). Bu yaklaşım “özelleşmiş tasarım”ı gereksiz kılacak ve uyum için herhangi bir önlem almayı gerektirmeyecek bir anlayış ve yaklaşımı temsil eder. Bu görüş ve anlayışla yapılan binalar, üretilen araç gereçler, yüksek standartlara erişmekte, çocuk, hamile, yaşlı veya engellilere kucak açan ev, mahalle ve kentlerin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Evrensel tasarım bu özellikleriyle, fiziki çevredeki tehlikeleri en aza indirgemekte, görünür veya görünmez kazaları önlemeye de yardımcı olmaktadır. Böyle bir yaklaşım ayrıca her yaş ve özellikteki insana rahat, kullanışlı, güvenli ve keyif alabilecekleri yüksek standartları olan, araç gereç ve yaşam ortamları sunmaktadır (Erkılıç, 2011; İmamoğlu, 2004; Preiser ve Smith, 2010). Böyle bir yaklaşımla üretilen konut ve çevreler, ileri yaşlardaki insanların veya bedensel engelleri olanların, fiziki çevrelerinde herhangi bir değişiklik yapmadan, hiç masrafa girmeden yaşamlarını rahat bir şekilde sürdürmelerine olanak verecektir.

Yaşlılar İçin Nasıl Bir Konut ve Çevre: Yukarıda da yer yer değinildiği gibi, yaşlılarla ilgili yayın ve birikimler, onların toplumsal ve psikolojik bakış açılarını anlamamıza katkıda bulunmaktadır. Bu bulgular, planıcı ve tasarımcıların, yaşlı bireylerin istek ve gereksinimlerini nasıl karşılamaları gerektiğine; onlara sunacakları ev ve sürdürülebilir yaşam çevrelerinde hangi boyutları ön plana almalarının uygun olacağına işaret eder. Ana çizgileriyle bu boyutları ve fiziki çevre ile ilgili çözümlerin bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Kontrol Etme Duygusunun Devam Ettirildiği, Emin ve Güvenli Ev ve Çevreler: Önceden değinildiği gibi, yaşlılar için ev ve yakın çevreyi kontrol etme eğilimi önemlidir. Hatta yukarıda sayılan bazı nedenlerle, ileri yaştaki insanların birçoğu, bu duygunun zaman içinde azalmakta veya ellerinden kaçmakta olduğunu düşünebilirler. Onların bu tür kaygılarını anlayıp, yaşayacakları çevrelerde mümkün olduğu kadar kontrol etme duygusunu sürdürmelerine yardımcı olmak gerekir. Bu duygunun önemli olduğu alanlardan biri, şüphesiz kişisel güvenlidir. Herkes için emin ve güvenli çevrede yaşama istek ve gereksinimi, yaşlanan birey için hayati bir önem taşımaktadır. Yaşlının, yakın çevresini mümkün olduğu kadar denetim altında tutması, can ve mal güvenliğinin devam ettiğini hissetmesi önemlidir.

Tasarımcılardan beklenen, yaşlıların ev ve çevresinde ortaya çıkabilecek her türlü tehlike ve kazalara karşı önlemler alıp, bunları en aza indirmek; kişisel emniyet ve güvenliklerini sağlayıp “güvenlik algılarını” devam ettirmelerine yardımcı olmaktır. Örneğin, içeride ve dışarıda kazalara neden olabilecek fiziki öğeleri yok etmek; etkili bir gece aydınlatması yapmak; konutlara alarm sistemi ve güvenlik kameraları yerleştirmek, güvenlik için önemlidir. Ayrıca evlerde kullanılacak malzeme seçimi ve detaylandırmada emniyet ve güvenlik ön planda tutulmalı; dolap, kapı, pencere gibi öğeler yaşlıların kolay erişebileceği ve rahatça kullanabileceği

şekilde tasarlanmalıdır. Kapı kolu, dolap kulpu, tutamak, kilit, musluk ve anahtarlar da onlara uygun türden seçilmelidir.

Kendi Ayakları Üzerinde Durabilmelerini Önemsemek: Yaşlıların başkalarına muhtaç olmadan yaşamını sürdürebilmesi önemlidir. Bunu, hem fiziki güç ve devinimlerini, hem zihinsel güçlerini kullanarak sürdürmeleri gerekir. Onların kararlarında ve davranışlarında, mümkün olduğu kadar bağımsız olmalarına; yaşamlarının sonuna kadar fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak güçlerini sürdürebilmelerine, kendi ayakları üstünde durabilmelerine yardımcı olmak gerekir. Bu nedenle de yaşlıların rahat edeceği evler, evrensel standartlara göre düzenlenmiş mahalle ve sokaklarda yer alan, kendileri de yeterli boyut ve alana sahip, rahat, kullanışlı mekânlardan oluşan yapılardır (Erkılıç, 2011; İmamoğlu, 2006).

Evrensel tasarım ilkelerine göre tasarlanan konutlar genellikle, tekerlekli sandalye kullanımına uygun boyut ve niteliklerde; ziyaret edilebilirlik özellikleri olan (girişlerinde engel olmayan); basamaksız ve düzayaktır. İçlerindeki banyo ve mutfaklar evrensel standartlara göre çözülmüş; yerleri kaymayan, gerekli hacimleri tutamaklarla donatılmış; odaları, kapı ve koridorları tekerlekli sandalye kullanımına uygun ölçülerde yapılmış olmalıdır. Binalar, iyi yalıtılmış, ısı, ışık, kamaşma ve gürültü denetimleri iyi çözülmüş olmalı; toz tutmayan, alerjik madde içermeyen malzemelerle yapıp döşenmelidir. Mekânların içinde istenmeyen hava akımları, bina dış yüzeylerinde ısı köprüleri olmamalı; döşemelerde sıcak ve kaymayan malzemeler kullanılmalıdır. Evler gürültü, toz, nem, soğuk gibi istenmeyen koşul ve dış etkenlere karşı iyi korunmalıdır.

Konutlar birden fazla kata yayılmış ise, ya asansörle (veya rampalarla) birlikte tasarlanmalı, ya da evlerin her katında oturma, yatma, duş ve tuvalet gibi mekânlar birlikte bulunmalı; böylece ihtiyaç durumunda, yaşlı birey bir kattan diğerine geçme zorunluluğu olmadan yaşamını sürdürebilmelidir.

Mahremiyet ile Sosyal Etkileşim Dengesinin Kurulması: Türk yaşlıları her ne kadar insanlarla birlikte olmayı ve sosyal etkileşimi ön planda tutsalar da, her birey gibi gerektiğinde, yalnız kalmaya da ihtiyaç duyacaklardır. Bu ihtiyacın karşılanabilmesi için, evlerde ve yakın çevrede, mahremiyet ve sosyalleşmenin sağlıklı bir denge içinde tutulması gerekir (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1999). Onların istedikleri zaman yalnız kalabilmelerine fırsat veren sakin ve huzurlu, istediklerinde de sosyalleşmelerine fırsat verecek uygun ortamların tasarlanıp sunulması önemlidir. Evlerinin ve yakın çevrelerinin erişilebilir olması sosyalleşmelerini artıracak; kendilerine ait oda ve mekânlar da yalnız kalmalarına olanak verecektir (Oğuz, 2004).

Hizmetlere Kolay Ulaşmalarını Sağlamak: Her birey için olduğu gibi, her yaşlının da yaşamını rahat ve bağımsız bir şekilde sürdürebilmesi için, gerekli koşulların sağlanması gerekir. Yaşlanmayla ortaya çıkan ihtiyaçların bir bölümü bedensel gerilemeler ve güçsüzlükle ilgilidir. Bu nedenle -kişisel bakım, beslenme ihtiyacı, alışveriş, tamir, evin temizliği ve bakımı gibi- bazı hizmetlerin onlara verilmesi veya götürülmesi gerekebilir. Bunlar, ailenin diğer bireyleri veya yaşlıya hizmet edenler olabileceği gibi, zaman zaman yerel yönetimler, dernekler veya ilgili bazı kurumlar da olabilmektedir. Bu konuda iletişim ve etkileşimin desteklenmesi, geliştirilip yaygınlaştırılması, profesyonel hizmet verecek insanların yetiştirilmesi önemlidir (Türel, 2004).

Yaşam İstek ve Sevincini Artıracak Uyarıcı ve Güzel Çevreler Sunmak: Oturulan mahalle ve konutların bakımlı ve güzel, fiziki çevredeki yaşam

standartlarının yüksek olması insanları olumlu yönde etkilemektedir (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1996). Ayrıca, yakın çevrede bahçe ve parkların bulunması, insan yaşamını renklendirip, zenginleştirmektedir. Yaşlıların ev ve çevreleri de benzer olanaklarla donatılmalı; evleri mümkün olduğu kadar avlular, kış bahçeleri, seralarla; mahalleleri de park, bahçe ve yeşil alanlarla birlikte tasarlanmalıdır. Bakımlı ve kullanışlı, dış alanları olan; doğayla, yakınlardaki bahçe ve toprakla ilişki kurabilen çevrelerde yaşayacak herkes gibi, yaşlılar da kendilerini daha mutlu hissedecek, yaşama istekleri artacaktır.

İsteklerini ve Kendiliklerini Gerçekleştirme Olanakları Vermek: İnsanların gençken karşılama fırsatı bulamadığı istekleri ve gerçekleştirmediği projeleri olabilir. İleri yaşlar, bu tür ihtiyaçların karşılanması için uygun bir dönem, belki de son fırsattır. Bu konuda onlara yardımcı olmak yaşamlarını renklendirip zenginleştirecektir. O güne kadar yapamadıklarını yapabilmeleri için evlerinde olmasa bile, yakın çevrelerinde işlik, atölye, dernek, sosyal tesis, spor alanları, kulüp gibi ortamlar oluşturmak önemlidir. Onların bu gibi yerlerde üretecekleri düşünce ve sanat eserlerini sergilemeleri; ilgi duydukları alanlarda kendilerini göstermeleri yararlı olabilir.

İyi Vakit Geçirecekleri, Sağlıklı Ortamların Hazırlanması: Eğlence ve ilgili bazı faaliyetler insan yaşamının vazgeçilmez parçalarıdır. Yaşlanan bireylerin edilgen bir konuma geçmeleri, örneğin evlerinden çıkmayıp televizyon karşısında uzun vakit geçirmeleri yaşamlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Onların programlı yürüyüş ve spor faaliyetlerine katılmaları, çeşitli kültürel faaliyetleri izlemeleri, sağlıklı bir yaşam sürdürmelerine katkıda bulunacaktır. Ayrıca aile, dost, arkadaş veya kurumlarca düzenlenecek, eğlence ve gezilere katılmak da onların keyifli, sağlıklı ve hareketli bir yaşam sürdürmelerine yardımcı olacaktır.

Yukarıda sözü edilen tüm hizmet ve olanakların her biri için çeşitli seçenekler oluşturmaya çalışmak, ileri yaştaki bireylerin yaşamlarını renklendirecek, anlamlandıracak ortam ve fırsatlar hazırlayıp sunmak sosyal bilimcilerin olduğu kadar tasarımcıların da sorumluluğu altındadır.

SONUÇ

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de yaşlı sayısı hızla artmaktadır (Turkish Statistical Institute, 2013). Onların karşılaştığı çok sayıda, çeşit çeşit sorun çözüm beklediği gibi, bu sorunların yakın gelecekte hem sayı, hem tür olarak katlanarak çoğalacağını düşünerek bazı önlemler almamız ve hazırlık yapmamız gerekmektedir. Türk toplumunda bunlardan en önemli görüneni insanla ilgilidir. Yaşlanmayla birlikte, sosyal ağlar daralmakta, insanlar arası etkileşim azalmaktadır. Bunun engellenmesi için, daha önce yürütülmekte olan faaliyetlerin mümkün olduğu kadar devam ettirmeye çalışılması yararlı olacaktır. Ayrıca yaşlıların sosyal faaliyetlerinin sayı ve türünü mümkün olduğu kadar artırıp, toplumla etkileşimlerini zenginleştirecek dernek ve kulüplerin oluşturulması, dost ve arkadaşlarıyla bir araya gelecekleri -yemek, eğlence gibi- faaliyetlerin düzenlenmesi yararlı olacaktır. Sinema, tiyatro ve sergilere gitmek; spor, dans ve eğlencelere katılmak; geziler düzenlemek de sosyal etkileşimi ve sosyalleşmeyi artıracaktır.

Türk toplumunda yaşlanmanın kadın ile erkeğe getirdiği sorunlar oldukça farklıdır. Kültürel yapı ve yerleşik düzen, erkeklere kıyasla kadınlarımızın aile içinde daha çok yükümlülük taşıdığına; bu yükümlülüklerin ileri

yaşlarda da devam etmesiyle, daha zor bir duruma düşürdüğüne işaret etmektedir. Yaşlı erkekler, çoğunlukla kendilerine bakan bir kadınla yaşamlarını sürdürürken, kadınlar böyle bir olanağa sahip görünmemektedir. Çalışsın çalışmasın, yaşamı boyunca ailedeki herkese bakmakla yükümlü olduğu kabul edilen kadına, yaşlılık evresinde kimin bakacağı sorusunun belirsizliği kadınlarda kaygı uyandırmaktadır. Bu konuda düşünce geliştirilmesi, öneriler getirilmesi; yalnız yaşamak durumunda olan kadınların desteklenme biçimlerinin irdelenmesi; yaşamlarının iyileştirilebilmesi için, ne gibi önlemlerin alınması gerektiği tartışılmalıdır. Konuyla ilgili olarak, kaliteli bir huzurevinde kalma imkânı olan kadınların, benzer durumdaki erkeklere kıyasla, yaşamlarından daha memnun olmaları, probleme ışık tutacak önemli bir bulgudur (İmamoğlu ve Kılıç, 1999).

Kültür ve geçmişten kaynaklanan yakın aile ilişkileri nedeniyle, yaşlıların önemli bir bölümü çocuklarıyla kapı komşusu olarak oturmak, psikolojik olarak “büyük bir aile” gibi yaşamak eğilimi göstermektedir. Bu nedenle, ülkemizdeki yaşlıların aile dışında, yaşlı evleri veya huzurevleri gibi kurumlarda yaşaması bugün de yadırganmakta, adeta başvurulacak son bir çare olarak görülmektedir. Ancak hızlı kentleşme ve çağdaş yaşamla birlikte ortaya çıkan değişimler, bu tür kurumların kabul görüp yaygınlaşmasının ve destekli yaşam imkânlarıyla çeşitlenmesinin kaçınılmaz olacağını göstermektedir. Önemli olan yaşlıların kendi evlerinde veya evleri dışındaki herhangi bir ortamda, düzeyli, rahat ve onurlu bir yaşam sürdürebilmeleridir. Kurumsal yaşamı tercih edenlerin de, eğer varsa, ailenin genç kuşakları ile fiziki yakınlık, sosyal ve psikolojik etkileşim içinde olabilmeleri, iyi bir çözüm olabilir. Dolayısıyla, yaşlıların yaşam kalitesiyle ilgili standartların mümkün olduğu kadar yükseltilmesine, evlerde veya kurumlarda onlara verilecek hizmetlerin üst düzeylerde olmasına çalışılmalıdır. Yaşlılara, yaşamlarıyla ilgili konularda kontrolü ellerinde tutabilme, kararlarını kendileri verebilme, ayakları üzerinde durabilme imkânlarının sağlanması önemlidir. Sosyal çevrelerinin renkli, sevecen ve sıcak olması, yakın çevrelerindeki insanlardan ilgi, sevgi, saygı ve anlayış görmeleri de hak ettikleri onurlu bir yaşamın önemli boyutları arasındadır. Mimar, kent plancısı, tasarımcı ve sosyal bilimcilerle düşen görev, yaşlı ve emeklilerin istek ve beklentilerini daha iyi anlayıp, onlara yaşamak isteyecekleri çevreler tasarlamak ve mümkün olduğu kadar çok sayıda seçenek sunmaktır.

KAYNAKLAR

- BİLİR, N. (2006) Türkiye’de ve Dünyada Yaşlılarda Demografik Özellikler, *Geriatric ve Gerontoloji*, der. S. Arıoğlu, MN Medikal & Nobel, İstanbul; 3-9.
- COWGILL, D.O, HOLMES, L.D. (1972) *Aging and Modernization*, Appleton-Century-Crofts, New York.
- DEMİRKAN TÜREL, G. (2009) Kent Yaşamı ve Yaşlılık, *Dün, Bugün ve Yarın Yaşlılık*, der. N. Kırdı, İ. Akyar, N. Doğan, M.E. Tangören, Yaşlılık Platformu Yayınları, Ankara; 63-81.
- ERBAŞ, İ. (2006) *An Analysis of Living Environments of the Elderly and a Project for Assisted living in Ankara*, Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Bölümü, ODTÜ, Ankara.

- ERKİLİÇ, M. (2011) Conceptual Challenges Between Universal Design and Disability in Relation to the Body, Impairment, and the Environment, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 28(2) 181–203.
- GILLEARD, C.J., GÜRKAN, A.A. (1987) Socioeconomic Development and the Status of Elderly Men in Turkey; a Test of Modernization Theory, *Journal of Gerontology*, 42(4) 353-7.
- HARRISON. J.D. (2001) Housing for Older Persons in Southeast Asia: Evolving Policy and Design *Universal Design Handbook*, Eds. W.F.E. Preiser, E. Ostroff, McGraw-Hill, New York; 40.1-40.19.
- İMAMOĞLU, Ç. (2002) *Toward an Understanding of Placa Schema: Societal and Individual-Level Representations of Assisted Living*, Ph. D. Dissertation, The University of Wisconsin, Milwaukee.
- İMAMOĞLU, Ç. (2007) Assisted Living as a New Place Schema: A Comparison with Home and Nursing Homes, *Environment and Behavior* 39(2) 246-68.
- İMAMOĞLU, Ç., İMAMOĞLU, E. O. (2006) Relationship Between Familiarity, Attitudes and Preferences: Assisted Living Facilities as Compared to Nursing Homes, *Social Indicators Research* (79) 235–54.
- İMAMOĞLU, E. O. (2008) Dengeli Benlik Modeli Çalışmaları ve Düşündürdükleri. 15. *Ulusal Psikoloji Kongresi*, davetli konuşma. 2–5 Eylül, İstanbul.
- İMAMOĞLU, E.O., İMAMOĞLU, V. (1992a) Housing and Living Environment of the Turkish Elderly, *Journal of Environmental Psychology* (12) 35–43.
- İMAMOĞLU, E.O., İMAMOĞLU, V. (1992b) Life Situations and Attitudes of the Turkish Elderly Towards Institutional Living within a Cross-cultural Perspective, *Journal of Gerontology: Psychological Sciences* 47(2) 102-8.
- İMAMOĞLU, E.O., İMAMOĞLU, V. (1996) *İnsan, Evi ve Çevresi: Ankara'da bir Toplu Konut Araştırması*, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- İMAMOĞLU, E.O., İMAMOĞLU, V. (1999) Gendered Living Environments for the Elderly in Turkey and Sweden, *Ageing in a Gendered World: Women's Issues and Identities*, der. K. Judd, J. Ash de Pou, J. Tavares-Bucher, T. Sikoska, J. Solomon, United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women, Santo Domingo; 331-44.
- İMAMOĞLU, E.O., KILIÇ, N. (1999) A Social Psychological Comparison of the Turkish Elderly Residing at High or Low Quality Institutions, *Journal of Environmental Psychology* (19) 231–42.
- İMAMOĞLU, E.O., KÜLLER, R., İMAMOĞLU, V., KÜLLER, M. (1993) The Social Psychological Worlds of Swedes and Turks in and around Retirement, *Journal of Cross-Cultural Psychology* 24(1) 26-41.
- İMAMOĞLU, V. (2004) Evrensel Tasarım Üzerine, *Birinci Sosyal Hizmetler Şurası*, T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara; 419-26.

- İMAMOĞLU, V. (2006) Yaşlının Konutu Nasıl Olmalıdır? 5. *Ulusal Geriatri Kongresi*, Yaşlının Günlük Yaşam Faaliyetlerini Kolaylaştırabilir miyiz Paneli (6–10 Eylül 2006), Antalya.
- İMAMOĞLU, V., İMAMOĞLU, E.O. (1996) Yaşlıların Yaşam Çevreleri, *Diğerlerinin Konut Sorunları*, der. E. Komut, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara; 363-71.
- İMAMOĞLU, V., İMAMOĞLU, E.O. (1997) Assessment of Home Environments: Feelings of Control and Satisfaction, *Evolving Environmental Ideals - Changing Ways of Life, Values and Design Practices*, Ed. M. Gray, Royal Institute of Technology, Stockholm; 177–83.
- KALINKARA, V. (2004) Yaşlı Konutlarında İç Mekân Tasarımının Ergonomik Boyutu, *Yaşlılık*, der. V. Kalinkara, Odak Yayınevi, Ankara; 59–79.
- KEMPPAINEN-ÖZER, Ö. (2006) *Alternative Housing Environments for the Elderly in Information Society – The Finnish Experience*, Academic Dissertation, University of Oulu, Faculty of Technology, Department of Architecture, Oulu.
- MIKELLIDES, B., WILLCOCKS, J. (1987) Environment and Retirement, Unpublished Report, Oxford Polytechnic.
- OĞUZ, D. (2004) Yaşlılar ve Erişilebilirlik, *Yaşlılık*, der. V. Kalinkara, Odak Yayınevi, Ankara; 101-17.
- OSTROFF, E., (2010) Universal Design: An evolving Paradigm, in *Universal Design Handbook*, eds. W.F.E. Preiser, K.H. Smith, McGraw-Hill, New York; 1.3-1.11.
- ÖZER, Ö. (1990) *Housing for the elderly*, Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Bölümü ODTÜ, Ankara.
- PREISER, W., SMITH, K.H., eds. (2010) *Universal Design Handbook* (2nd edition), McGraw-Hill, New York.
- RAKICIOĞLU, N. (2006) Yaşlının Beslenme Uzmanı Tarafından Değerlendirilmesi, *Geriatric ve Gerontoloji*, Der.S. Arıoğlu, MN Medikal & Nobel, Ankara; 231-43.
- TÜREL, G. (2004) Yaşlılar İçin Sunulan Kentsel Servisler, *Yaşlılık*, der. V. Kalinkara, Odak Yayınevi, Ankara; 81-100.
- Turkish Statistical Institute (2013) Population Projections, 2013-2075. Retrieved from <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>

Received: 14.6.2013; Final Text: 14.1.2014

Keywords: Urbanization, Turkish elderly, culture, houses, universal design

LIVING ENVIRONMENTS OF THE TURKISH ELDERLY: SUGGESTIONS FOR ALTERNATIVE ENVIRONMENTS

Although the annual rate of population growth is decreasing in Turkey, the rate of aging population growth is increasing. This article presents an overview of the current living environments of Turkish elderly and provides some suggestions for improving their physical environments.

Because of the strong family ties among Turkish family members, a kind of psychologically extended family living seems to continue and parents prefer to live next door to their children. Still, the position of the elderly seems somewhat ambivalent today, especially in urban areas: although many youngsters generally feel obliged or seem to be eager to look after their aged parents, it is becoming quite difficult to do so for many reasons; e.g. in general, family sizes are diminishing, numbers of working women are increasing; flats or houses are getting smaller and the problem of the generation gap seems more likely to create friction between the elderly and the young. Hence, although institutional living for the elderly is seen as an undesirable solution and as a last resort in the Turkish culture, such types of living are slowly being accepted in the society, especially in urban centers. Research carried in small towns, cities and metropolitan areas in Turkey indicates that although the elderly's assessment of their physical living conditions do not differ as a function of urbanization, their satisfaction with life seems to decline from small towns to metropolises. The reasons for this decline in life satisfaction can be sought in the changes in the social living environments of the elderly accompanying urbanization which involve reductions in size of social networks and frequency of social interactions. Another problem is related to gender: Turkish women, compared to their male counterparts as well as Swedish men and women seem to be negatively affected by aging.

The article discusses some specific problems of the Turkish elderly, makes some suggestions about possible solutions for alternative physical and social living environments for them by employing universal design principles.

VACİT İMAMOĞLU, B.Arch., M.Arch., M.Sc., Ph.D.

Received his B.Arch and M.Arch from METU, his MSc. in Tropical Architecture from Pratt Institute, his PhD in Architectural Psychology from the University of Strathclyde. He has numerous national and international publications in the areas of architectural psychology, vernacular architecture, housing, housing for the elderly and universal design. Currently he is affiliated with METU on a part-time basis and is serving as the founding Dean of the Faculty of Fine Arts, Design and Architecture at Turgut Özal University.
vimamoglu@turgutozal.edu.tr